

En hållbarhetsprofil för förskoleverksamheten

Norra Djurgårdsstadens förskolor miljöprofilerar sin verksamhet. Norra Djurgårdsstadens barn undersöker, utforskar, skapar och lär i naturen för miljön och för framtiden.

Miljöstadsdelen Norra Djurgårdsstaden (NDS) är ett av Europas mest omfattande stadsutvecklingsområden. Totalt planeras för minst 10 000 nya bostäder och ca 30 000 nya arbetsplatser. Första inflyttning sker under hösten 2012. Stadsdelsförvaltningen har planerat för ett antal nya förskolor i området. Den första förskolan i NDS öppnar i vår.

NDS ska bli ett föredöme för hållbart stadsbyggande. En målsättning är att området ska utvecklas till en av världens första klimatpositiva stadsdelar. Det ska uppnås bland annat genom passivhus och plushus, satsning på solceller, energieffektiva transporter och slutna kretslopp för vatten, avfall och energi.

Tekniken räcker dock inte det avgörande utan att de som bor och arbetar i området förstår syftet miljöstadsdelen. Bl a har Stadsdelsförvaltningen ett ansvar för detta, för att underlätta och uppmuntra för en hållbar livsstil.

I miljöprogrammet för NDS är ett av målen att förskolor och skolor och annan offentlig verksamhet ska utveckla en hållbar verksamhet.

Förskolan har stora möjligheter att grundlägga barns intresse för hållbar utveckling eftersom det finns en tradition av att arbeta med olika verklighetsnära frågor. Utmaningen för förskolan är att fånga upp det som upptar barnens tankar och nyfikenhet och att koppla det till miljöfrågor och livsstil.

En hållbar livsmiljö ska värnas och utvecklas på Östermalm. Östermalms förskolor arbetar i den riktningen. Barnen deltar och involveras. Det handlar om att förstå hur egna handlingar påverkar miljön. Mycket av det som görs är resultatet av ett konsekvent miljötänkande i förskolepedagogiken.

Hur materialet är strukturerat

Miljöprogrammet är ett ramverk. Det refererar till miljöbalkens grundprinciper och målen i läroplanen för förskolan. Programmet har lagts upp i ett antal avsnitt: Bakgrund och val av profilområde, Måluppsättning och pedagogiskt innehåll, Arbetsätt och externa samarbetspartners, Uppföljning och utvärdering samt Verksamhetens barn och kunskapssyn.

EN HÅLLBARHETSPROFIL FÖR FÖRSKOLEVERKSAMHETEN	1
I miljöprogrammet för NDS är ett av målen att förskolor och skolor och annan offentlig verksamhet ska utveckla en hållbar verksamhet.....	1
VALET AV PROFILOMRÅDE	3
I programförklaringen beskrivs visionen för NDS förskolors verksamhet i 7 rubrikområden.	3
Med dessa som utgångspunkt ska lokala miljömål för NDS förskolor tas fram inom 2 fokusområden.....	4
Stor vikt ska läggas vid miljö- och naturvårdsfrågor. Förskolan ska medverka till att barnen utvecklar en förståelse för naturens olika kretslopp och människans delaktighet i dessa, samt för hur teknik kan användas för att lösa problem i vardagen.....	3
PRINCIPER I FÖRSKOLORNAS MILJÖARBETE	4
Miljöbalkens hänsynsregler	4
ÖVERGRIPANDE INRIKTNING	5
Förskolan ska lägga grunden för ett livslångt lärande.	5
ÖVERGRIPANDE MÅL.....	5
De övergripande målen avser miljöarbetets utveckling i NDS förskolepedagogiska verksamheter. ...	5
MILJÖMÅL	5
Miljömålen är strävansmål och avser varje förskola om inte annat anges. Var och en som är verksam inom förskolan ska främja respekten för vår gemensamma miljö.	5
LOKALA MÅL.....	6
Lokala mål är förskolornas egna delmål i miljöarbetet.	6
Norra Djurgårdsstadens förskolor beskriver lokala miljömål under de 7 rubrikområden nedan.	6
Livet	6
Luften.....	6
Vattnet.....	6
Marken.....	7
Ljudet.....	7
Naturen.....	7
Miljön.....	7
PEDAGOGIKEN OCH METODIKEN I MILJÖARBETET	7
Naturen är ett pedagogiskt rum, en källa till kunskap och en arena för lärande och utveckling.....	7
<i>Fokusområde: Natur</i>	7
Pedagogiken bygger på barnens upplevelser.	7
<i>Metoder</i>	7
<i>Fokusområde: Miljö</i>	8
I NDS förskolors verksamhet appliceras miljöprofilstanken för Norra Djurgårdsstaden.	8
<i>Metoder</i>	8
KOMPLETTERANDE AKTIVITETER.....	9
NDS förskolor ska ha en hållbarhetsprofilerad verksamhet som utgör en resurs och inspiration för övriga förskolor.....	9
Barnen i NDS förskolor deltar i ett nätverk av aktiviteter som under ledning av personalen syftar till utveckling och lärande genom inhämtande och utvecklande av kunskaper och värden.....	9
UPPFÖLJNING OCH UTVÄRDERING	9
De lokala miljömålen ska följas upp och redovisas på samma sätt som övrig uppföljning av verksamheter ska göras.	9
<i>Översikt/Matris</i>	10
NDS FÖRSKOLORNAS KUNSKAPSSYN – ATT LÄRA IHOP MED BARNEN	10

Östermalms Barn- och Ungdomsavdelning upprättar och ansvarar för miljöprogrammet, den övergripande uppföljningen och den framtida revideringen.

- Miljöprogrammet refererar till Förskolans läroplan Lpfö 98/10
- Miljöprogrammet tar utgångspunkt i Miljöbalkens hänsynsprinciper
- Miljöprogrammet står i samklang med områdets miljöprofil
- Miljöprogrammet ska stärka och utveckla det interna förskolepedagogiska miljöarbetet
- Miljöprogrammet ger stöd och kompletterar det övergripande programmet för miljö och hållbar utveckling i Norra Djurgårdsstaden, miljömålen i stadsdelsnämndens verksamhetsplan, områdets natur, kultur och miljövärden
- IKT-projekt inom NDS och till Stockholms stads förskoleplan

Valet av profilområde

Alla barn ska kunna utveckla ett ekologiskt förhållningssätt till god miljö, bättre hälsa och hållbar utveckling för att tillsammans möta framtidens miljöutmaningar. Ambitionen med programförklaringen är att den ska fungera som ett övergripande styrdokument samt ge inspiration och verktyg till pedagogerna som kommer att vara involverade i verksamhetsutvecklingen på Norra Djurgårdsstadens förskolor.

Läroplanen för förskolan, samt stadsdelsnämndens verksamhetsplan tillsammans med politiska mål och åtaganden är ramar för utformandet av verksamheten. NDS förskolor ska bidra till att öka den pedagogiska mångfalden i förskoleverksamheten.

I förskolans uppdrag¹ ingår att såväl utveckla barns förmågor och barns lärande som barns eget kulturskapande samt att överföra ett kulturarv – värden, traditioner och historia, språk och kunskaper – från en generation till nästa. I förskolan ska barnen grundlägga sina kunskaper om naturen och få förståelse för allt liv.

Stor vikt ska läggas vid miljö- och naturvårdsfrågor. Förskolan ska medverka till att barnen utvecklar en förståelse för naturens olika kretslopp och människans delaktighet i dessa, samt för hur teknik kan användas för att lösa problem i vardagen. I förskolan ska barnen få rika naturupplevelser som stärker deras nyfikenhet och känsla för naturen. De ska också få utforska djur- och växtlivet i närmiljön.

I programförklaringen beskrivs visionen för NDS förskolors verksamhet i 7 rubrikområden.

¹ Läroplan för förskolan Lpfö 98/10

Livet
Luften
Vattnet
Marken
Ljudet
Naturen
Miljön

Beskrivningen och de övergripande målen visar vad som avses med den föreslagna profileringen. I programförklaringen presenteras och lyfts fram ett antal innehållsstyrande mål och metoder som relateras till profilens fokusområden – **NATUR** och **MILJÖ**, och som anger arbetets inriktning mot målen i läroplanen. Med dessa som utgångspunkt ska lokala miljömål för NDS förskolor tas fram.

Effekten av pedagogernas samarbete kring profileringen mot gemensamma mål förutsätts möjliggöra ett pedagogiskt nytänkande. Utomhuspedagogiken inspirerar till att använda sig av utomhusarenans och kulturlandskapets möjligheter för att väva in så många teman som möjligt i den pedagogiska verksamheten. Den pedagogiska verksamheten bygger på en helhetssyn där olika sidor av förskolans profil – Hållbar verksamhet, är intimt förknippade med varandra. En komplett utvecklings och lärmiljö för barnen är det övergripande målet.

Principer i förskolornas miljöarbete

Miljöbalkens allmänna hänsynsregler ska förebygga negativa effekter av verksamheter och öka miljöhänsynen. Miljöbalkens hänsynsregler innehåller ett antal principer som alla ska följas för att undvika negativ påverkan på miljön och människors hälsa.

Framförallt är följande principer betydelsefulla för NDS förskoleverksamheter:

- **Hushållnings- och kretsloppsprincipen**

Hushållnings- och kretsloppsprinciperna innebär att råvaror och energi ska användas så effektivt som möjligt. Det som utvinns ur naturen ska återanvändas, återvinnas eller bortskaffas på ett miljöriktigt sätt. I första hand ska förnyelsebara energikällor användas.

- **Försiktighetsprincipen**

Miljöbalkens försiktighetsprincip innebär att redan risken för negativ påverkan på människors hälsa och miljön, gör att verksamhetsutövaren är skyldig att vidta åtgärder för att förhindra en störning.

- **Kunskapskravet**

Kunskapskravet innebär att det är den som driver en verksamhet eller vidtar

en åtgärd som ska ha tillräcklig kunskap om hur människors hälsa och miljön påverkas och kan skyddas.

- **Produktvalsprincipen**

Produktvalsprincipen innebär att alla ska undvika att sälja eller använda kemiska produkter eller biotekniska organismer som kan vara skadliga för människor eller miljön, om produkterna kan ersättas med andra mindre farliga produkter.

- **Principen om bästa möjliga teknik**

Bästa möjliga teknik ska användas för att förebygga skador och olägenheter. Tekniken måste vara industriellt möjlig att använda inom branschen i fråga, både tekniskt och ekonomiskt sett.

Övergripande inriktning

Förskolan ska lägga grunden för ett livslångt lärande.

- Förskolan¹ ska ta hänsyn till att barn lever i olika livsmiljöer och att barn med de egna erfarenheterna som grund söker förstå och skapa sammanhang och mening.
- Pedagogerna ska ge barnen stöd i att utveckla tillit och självförtroende.
- Var och en som verkar inom förskolan ska främja aktningen för varje människas egenvärde och respekten för vår gemensamma miljö.
- Barnens nyfikenhet, företagsamhet och intressen ska uppmuntras och deras vilja och lust att lära ska stimuleras.

Övergripande mål

De övergripande målen avser miljöarbetets utveckling i NDS förskolepedagogiska verksamheter.

- Förskolan¹ ska lägga stor vikt vid miljö- och naturvårdsfrågor.
- Ett ekologiskt förhållningssätt och en positiv framtidstro ska prägla förskolans verksamhet.
- Förskolan ska medverka till att barnen tillägnar sig ett varsamt förhållningssätt till natur och miljö och förstår sin delaktighet i naturens kretslopp.
- Verksamheten ska hjälpa barnen att förstå hur vardagsliv och arbete kan utformas så att det bidrar till en bättre miljö både i nutid och i framtid.

Miljömål

Miljömålen är strävansmål och avser varje förskola om inte annat anges. Var och en som är verksam inom förskolan¹ ska främja respekten för vår gemensamma miljö.

1. Respekt för allt levande och omsorg om sin närmiljö.
2. Möjlighet att förstå hur egna handlingar kan påverka miljön.

3. Möjlighet att lära känna sin närmiljö och de funktioner som har betydelse för det dagliga livet
4. Förmåga att ta ansvar för sina egna handlingar och för förskolans miljö

Lokala mål

Lokala mål är förskolornas egna delmål i miljöarbetet.

Förskolornas lokala miljömål beskrivs dels som mål som ska uppnås under treårsperioden 2013-2016 och dels vilka mål som ska uppnås under år 2013. Målen till 2016 visar riktningen på lång sikt och målen till 2013 beskriver miljöarbetet på kortare sikt.

Barn- och Ungdomsavdelningen har formulerat 7 rubrikområden för att underlätta och främja ett helhetstänkande.

Norra Djurgårdsstadens förskolor beskriver lokala miljömål under de 7 rubrikområden nedan.

Under varje rubrikområde beskrivs en visionstext som ger en övergripande bild över målområdena och sammanfattar stadsdelsförvaltningens miljö kvalitetsmål som ingår och inriktningen för förskolornas miljöarbete.

Visionstexterna spänner vida över förskolornas inflytande vilket manar fram behov av omvärldsbevakning, initiativtagande, inhämtande av specialistkunskaper och samarbete med externa samverkanspartners.

Förskolornas lokala miljömål refererar till visionstexterna.

Livet

VISION

Vi trivs och mår bra i NDS.

Vi utsätts inte för störande buller, föroreningar eller skadliga kemikalier i vår livsmiljö.

Vi hushåller med naturens resurser.

Luften

VISION

Luften är ren.

Luften tillförs inte växthusgaser, ozonnedbrytande ämnen eller föroreningar.

Vi utforskar och lär vad som kan vara skadligt för luften vi andas, människor, djur, växter, byggnader, mark.

Vattnet

VISION

Vattnet är livgivande.

Vattnet skapar förutsättningar för livskraftiga populationer av växter och djur.
Vi utforskar och lär vad som ger liv och vad som är skadligt för vattnet.

Marken

VISION

Vi brukar och bor på marken.

Vi har rätt att färdas, uppehålla oss över mark och plocka bär och svamp.

Vi följer krav på hänsyn och varsamhet.

Ljudet

VISION

Vi uppfattar, njuter och sänder ljud.

Ljud kan färdas genom alla former av materia.

Ljud skänker välbehag och harmoni men kan också leda till skador.

Naturen

VISION

Vi har ett rikt friluftsliv.

Vi brukar, skyddar och bevarar naturen (växter och djurliv).

Vi lär i och av miljöer med kultur- och fornlämningar.

Miljön

VISION

Vi har bred kunskap i hållbarhetsfrågor och är väl medveten om sambandet mellan egna val och de globala miljöproblemen.

Vi använder vår kunskap till att göra aktiva val i vår vardag.

Vi tar ansvar för framtiden, vågar gå före och påverkar andra att agera hållbart.

Pedagogiken och metodiken i miljöarbetet

NDS förskolor finns i ett naturlandskap med unika värden.

Naturen är ett pedagogiskt rum, en källa till kunskap och en arena för lärande och utveckling.

FOKUSOMRÅDE: NATUR

Pedagogiken bygger på barnens upplevelser.

Hållbar utveckling är ett perspektiv som genomsyrar hela verksamheten. Barnen utvecklar ett kunskapsbaserat förhållningssätt till viktiga etiska frågor rörande förhållandet mellan människor och människors förhållande till naturen.

Pedagogiken utövas praktiskt i form av tolkning av barnens iakttagelser, vägledning och reflektion i natur- och kulturlandskapet som barnen vistas i.

Ett arbetssätt tillämpas för att uppfylla läroplanens mål inom läroplansområdena Utveckling och Lärande, Normer och Värden samt Barns inflytande.

METODER

Att uppleva och upptäcka utomhus väcker och stimulerar barnens

- känsla och nyfikenhet för naturen
- förståelsen för sambanden i naturen
- interaktion med naturen
- viljan att värna om livet i naturen
- sprida kunskap och förståelse för vår livsstil och den globala miljön

🚩 NDS förskolor samarbetar med/hämtar inspiration från **Naturskolan**. Gemensamt för naturskolor är naturkänsla, hållbar utveckling, läroplanernas strävansmål genom utomhuspedagogik och hälsa med fokus på rörelse.

FOKUSOMRÅDE: MILJÖ

I NDS förskolors verksamhet appliceras miljöprofilstanken för Norra Djurgårdsstaden.

- I Norra Djurgårdsstaden främjas bland annat utveckling och tillämpning av miljöteknik och systemlösningar för hållbar stadsutveckling.
- Den nya stadsdelen är en mötesplats för att knyta kontakter, planera, genomföra, utvärdera och forska på hållbara lösningar.
- Allt matavfall blir till biogas. Näringsämnen ska utvinnas ur avloppsvatten och återförs till jordbruksmark.

NDS förskolor utvecklar en stark miljöprofil.

För att tydliggöra miljöprofilens roll i förskolans verksamhet och i stadsdelsförvaltningens miljöarbete samspelar förskolan med den hållbara infrastrukturen i området. Den hållbara verksamheten utvecklar och använder produkter och tjänster som står i samklang med områdets miljöprofil.

Förskolan erbjuder sin primära målgrupp -förskolebarnen och sina sekundära målgrupper – föräldrar, samarbetspartner, leverantörer ett lärande och handlingsmönster för hållbara livsstilar.

NDS förskolor strävar efter att bli miljöcertifierade. Miljöcertifieringens ledningssystem stödjer förskolan i sitt miljöarbete att på ett systematiskt sätt minimera negativ påverkan på miljön och omgivningen. Det ger ett ramverk för att förbättra miljöprestanda, inklusive identifiering av risker och möjligheter, analys, målsättning och mätning. Certifieringen innebär också att NDS förskolor årligen granskas av utomstående miljö- och kvalitetsrevisorer.

METODER

Barnen lär sig bäst om naturen i naturen.

Grundläggande förståelse för ekologiska samband är grunden för att kunna förstå och göra något åt miljöproblem. Miljöfostran för NDS barnen är en naturlig del i verksamheten. Verksamheten bygger på en gemensam upplevelse, som pedagogerna sedan knyter kunskap till.

NDS förskolorna ger barnen rika tillfällen att "göra rätt" från miljösynpunkt. NDS förskolornas verksamhet utvecklar hållbara livsstilar.

- ✚ För att uppnå miljöprogrammets högt ställda miljömål följer förskolorna en målinriktad och systematisk utvecklingsmodell för miljöfrågor - **Grön Flagg**. Det är NDS förskolornas sätt att arbeta med miljöfrågor och strukturera miljöarbetet. Modellen betonar barnens insats och de får aktivt medverka i planering, beslutsfattning och utvärdering av verksamheten.

Kompletterande aktiviteter

NDS förskolor ska ha en hållbarhetsprofilerad verksamhet som utgör en resurs och inspiration för övriga förskolor i stadsdelsområdet.

- ✚ För att få ytterligare struktur och en inspiration i arbetet kan förskolorna jobba mot att få Skolverkets utmärkelse "**Skola för hållbar utveckling**".

Barnen och personalen i NDS förskolor deltar i ett nätverk av aktiviteter som under ledning av personalen/cheferna syftar till utveckling och lärande genom inhämtande och utvecklande av kunskaper och värden.

1. Förskolebarnen följer bygget i NDS-området och utvecklingen av miljöprofilen
2. Förskolebarnen får påverka utformning av lekplatser
3. Förskolebarnen får vara med och plantera ett träd per lägenhet
4. Varje förskola har en pedagogisk installation som illustrerar någon miljö och hållbarhets fråga
5. Parkleken utgör centrum för större engagemang o experiment
6. Varje förskola har växter i pedagogiskt syfte
7. Hållbarhetsfokus i upphandling av möbler m m
8. Förskolans pedagogiska hållbarhetsambition avspeglas i dess utformning
9. IKT (Informations och Kommunikationsteknik) verktygslåda för olika hållbarhetsteman som cirkulerar mellan förskolorna
10. Riktad och innovativ visualisering av hållbarhetsfrågor är ett användningsområde för IKT i förskoleverksamheten
11. Kompetensutveckling i form av föreläsningar, kurser, studiebesök, teacher to teacher – olika former av nätverk.

Uppföljning och Utvärdering

De lokala miljömålen ska följas upp och redovisas på samma sätt som övrig uppföljning av verksamheter ska göras.

De lokala miljömålen ska följas upp och redovisas på ett tydligt sätt i stadsdelsförvaltningens styr- och ledningssystem (ILSen) för att se om verksamheterna närmar sig den övergripande målsättningen.

Redovisningen ska ske samordnat med stadsdelsförvaltningens ledningssystem och övrigt miljöarbete i stadsdelsförvaltningen. Kommunala förskolor ska redovisa hur miljömålen planeras och följs i den egna verksamhetsplanen.

De lokala miljömålen ska även revideras och uppdateras vid behov och inför ett nytt verksamhetsår. Behov av revidering kan till exempel vara att ny bakgrundsfakta om miljö tillståndet framkommer.

ÖVERSIKT/MATRIS

Förskolorna sammanfattar alla sina miljömål i en matris. Efter miljömålet anges den enhet/förskola eller de enheter som har huvudansvaret för att målet uppfylls. Därefter anges genomförda aktiviteter, kriterierna för måluppfyllelse samt nuläget vid varje uppföljningstillfälle under verksamhetsåret.

NDS förskolornas kunskapssyn – att lära ihop med barnen

Ett lärande² som uppmärksammar sambanden mellan människan och miljön och betonar hur beroende människan är av sin omgivning är fascinerande att ta del av. Förskolans personal har ett spännande uppdrag att lära ihop med barnen. Utmaningen för förskolan är att fånga upp det som upptar barnens tankar och nyfikenhet och att koppla det till miljöfrågor och livsstil.

² Anna Palmér: Uppföljning, Utvärdering och Utveckling i förskolan - Pedagogisk dokumentation. Skolverket 2012.